Estudis Altafullencs 49, pàgs. 213-216

RECENSIÓ DE L'ARTICLE "AUTOORGANITZACIÓ I SUPORT MUTU: EL COMÚ I LA UNIVERSITAT D'ALTAFULLA AL SEGLE XVII" PUBLICAT A LA REVISTA "RECERQUES" PER CARLOS TERRON

Mercè Carulla Sanmartí[1]
mercecarulla@hotmail.com

Aquesta ressenya fa referència a l'article publicat al número 84 la revista *Recerques* per l'historiador Carlos Terrón. L'autor fa anys que està arrelat a Altafulla, municipi al qual ha dedicat bona part de la seva recerca historiogràfica, centrada en l'època moderna. A més, és professor de secundària del mateix municipi i col·labora com a docent i investigador a la URV. L'article de Carlos Terrón vol desvelar la importància que el comú i les universitats de la Corona van tenir per al funcionament de la dinàmica social, econòmica i política del conjunt de la població, especialment la rural. A partir de tres manuals notarials redactats per rectors de la parròquia d'Altafulla, compresos entre el 1603 i el 1710, es mostren nombrosos casos exemplificadors de la intervenció del comú en diverses matèries de la vila. En aquest sentit, l'article aprofundeix en la compra col·lectiva de gra com a element generador de comunitat.

L'article també raona diferents motius que han impossibilitat que actualment hi hagi un estudi profund i sistemàtic del funcionament dels comuns. Alguns motius són merament materials, com ho és la manca de documentació. Però més enllà d'això, s'apunta una construcció progressiva de caràcter ideològic que ha volgut marginar la divulgació d'unes estructures de participació política horitzontals, autoorganitzades, decisives i perdurables, que van sostenir i reproduir la societat de la Corona, d'acord amb una casuística molt diversa, des de l'edat mitjana fins al decret de Nova Planta. En definitiva, l'estudi de Carlos Terrón, en els nostres temps de delegació de poder i de tecnocràcia, ens fa pensar, i fins i tot somiar, en velles i alhora noves formes d'organitzar-nos.

[1] Historiadora.

Les institucions de govern local catalanes prèvies al decret de Nova Planta han estat poc estudiades. El gruix de la població del segle XVII residia en entorns rurals, organitzats a partir d'organismes polítics d'incidència rellevant. Les universitats o el comú, enteses com la forma política que conformava el conjunt d'uns veïns d'una localitat, persistiren a la dinàmica homogeneïtzadora, centralista i absolutista que la monarquia hispànica va intentar imposar al llarg de l'època moderna, fins aconseguir-ho al segle XVIII. La imposició d'unes noves institucions municipals, els ajuntaments, va representar la uniformització d'una realitat que fins aleshores havia estat ben diversa i una total pèrdua de llur autonomia, alhora que es produïa un distanciament pregon entre governats i governants.

L'estudi de la casuística organitzativa de les diferents maneres de funcionar de les universitats catalanes fins al decret de Nova Planta és difícil. La manca de documentació directa al respecte, el caràcter consuetudinari del seu funcionament o la desaparició de la documentació que els fonamentava n'obstaculitzen l'estudi. Així, hi ha buits historiogràfics pel que fa al coneixement de les universitats, en especial respecte a aspectes que no traspuaven en discussions a les Corts, com ara l'àmbit referent a les solidaritats en entorns rurals.

Les obres que han estudiat el poder local al segle XVII es poden classificar en quatre grans àmbits. En primer lloc, aquelles que han analitzat detalladament les institucions polítiques que regien la política municipal i que s'han centrat en les grans ciutats. Unes altres que analitzen la relació, sovint conflictiva, entre els poders locals i la resta d'institucions, siguin catalanes o reials, però sense endinsar-se en les dinàmiques internes d'aquestes institucions. Un tercer àmbit dedicat al procés de privatització dels béns comunals en època tardomoderna. Finalment, hi ha un reguitzell d'estudis locals sobre la matèria de gran valor, però que no han estat recopilats d'una manera més o menys organitzada.

Una altra dificultat per a l'estudi d'aquestes organitzacions és que el punt de vista historiogràfic sovint parteix de les descripcions que en fan els organismes imposats per Castella arran de la seva victòria en la guerra de Successió. En darrer terme, una altra dificultat és que el procés d'implantació d'un estat centralitzat, absolutista i homogeni, coherent amb el discurs hegemònic il·lustrat i individualista, arracona els models de participació política que no es vehiculen a través dels canals que ells mateixos imposen. A més, la burgesia utilitzarà aquestes noves institucions de govern per afavorir el seu ascens social. Per això margina les antigues estructures de participació política de caire comunal, que suposaven un perill per a la seva hegemonia econòmica i política.

En definitiva, no s'han estudiat prou acuradament les estructures de representativitat i participació política que encabien la majoria de la població, en especial d'àmbits rurals, establertes a partir de dinàmiques horitzontals fins a esdevenir un sistema d'autoorganització popular de suport mutu.

L'article valora la importància material i simbòlica que els àmbits de participació pública van tenir per a les petites comunitats rurals, al segle XVII. Altafulla n'és un cas: comptava, segons el fogatge de 1553, amb 44 llars i en el capbreu de 1609, amb 48 caps de família. És a dir, segons aquestes xifres, Altafulla tenia una població a l'entorn de 300 persones, que ascendeix a 728 el 1717. Altafulla no presenta una alta conflictivitat social ni judicial, més enllà d'episodis puntuals, com atacs pirates o la Revolta dels Segadors, i alguns plets per motius econòmics. Altafulla tampoc gaudia d'una gran quantitat de béns comunals.

Es conserva poca informació relativa al comú d'Altafulla, que alhora dificulta l'existència de treballs al respecte. Tanmateix, es pot afirmar que al segle XVII existia un fort sentiment comunitari i de suport mutu a partir de dos fenòmens: per una banda, el fet que el comú dels veïns d'Altafulla continués mantenint el costum d'aplegar-se per gestionar els afers de la comunitat. Per altra, l'existència de determinades pràctiques de solidaritat comunitària, com l'abastiment de productes de primera necessitat per al comú dels veïns del poble.

La pràctica de les reunions del consell obert o general, assemblees en les quals participaven tots els veïns de la població en un lloc públic, havia anat perdent vigor des de l'edat mitjana. Progressivament, aquests consells generals havien estat substituïts per consells formats per un reduït nombre de persones, i fàcilment copats per les oligarquies de cada zona. En un principi, els membres dels consells reduïts van poder ser nomenats pels consells generals, tot i que a partir dels segles XV i XVI s'imposa el mètode de la insaculació. Tanmateix, es desconeix la manera particular en què succeeixen ambdós fenòmens en els diferents municipis catalans i, en especial, en els d'àmbit rural.

Tot i la lenta mutació que pateix el comú, existeixen encara al segle XVII localitats on el consell obert o general gestiona i dirigeix els afers públics, nomenant directament representants amb funcions merament executives. Possiblement, el fet que aquests representants fossin els encarregats de signar documents els ha donat una importància historiogràfica superior a la que segurament tenien. És a dir, malgrat l'existència de representants, el consell general mantenia la importància fiscalitzadora i de presa de decisions amb relació a les qüestions públiques.

A Altafulla consta la celebració de consells generals, però no de consells reduïts, perquè devia semblar innecessària la seva creació atès el reduït nombre de famílies que el formaven. A través de la documentació s'infereix que l'objectiu del comú sovint era defensar els seus interessos enfront de les intencions del senyor o d'interessos particulars, com les de terratinents forasters o, en general, decidir les qüestions que afectaven la comunitat veïnal. Aquesta estructura va esdevenir un instrument de cohesió social i de defensa comunitària davant multitud de conflictes, alguns extraordinaris, altres quotidians.

Les universitats van tenir una clara incidència en la vida pública: disposaven de funcions jurisdiccionals, econòmiques i socials que els permetien des d'imposar regulacions fins a regular pesos i mesures. La compra col·lectiva de gra n'és un altre exemple. Aquestes compres col·lectives fan visible la importància simbòlica que el comú tenia per a la societat: el preu del gra era semblant al que tenia en cas de fer-se entre particulars. Alhora, la seva compra era efectuada per famílies de poder econòmic molt heterogeni i no sempre en situació de crisi. Semblaria, doncs, que aquestes adquisicions respondrien a un mecanisme reproductiu i simbòlic de la comunitat.

Aquest article publicat ressenyat es complementa amb l'article anomenat "Els serveis del comú d'Altafulla abans de la Nova Planta", del mateix autor i publicat a la present revista.